

Setkání s Vladimírem Bystrovem

LUKÁŠ BABKA

Osud jeho rodiny byl tragicky spjat se stalinskou politikou a systémem sovětských trestaneckých táborů. Sám se celý život snažil, aby „souostroví Gulag“ bylo co nejlépe zmapováno. Tak, aby v něm už nikdo nemohl zabloudit. Víc práce však už bohužel neudělá. Pan Vladimír Bystrov v úterý 1. června 2010 zemřel.

Setkání s Vladimírem Bystrovem bylo pro mě vždy mimořádnou událostí. Poté, co vyšplhal do mé kanceláře ve třetím patře Klementina a usedl, ještě zadýchán spustil: *Víte, že...*, nebo *Co si myslíte o tom, že...* Za úvodní slova těchto vět lze dosadit celou řadu témat, o nichž jsme spolu hovořili, ať už šlo o českou či ruskou politickou scénu, dějiny ruské emigrace, osudy emigrantů odvlékaných po roce 1945 z Československa do Sovětského svazu, problematiku Gulagu nebo novinářinu. Všechna měla společné jedno – v podání pana Bystrova zněla nesmírně poučeně a poutavě, každá hodina strávená diskusí či pouhým poslechem jeho výkladu utekla jako voda. Z každého setkání jsem si odnášel poučení, potvrzení vlastních neznalostí a vnitřní dobrý pocit z pracovního elánu, který z mého hosta doslova sálal. Tento dojem ve mně setrval i v průběhu posledního půldruhého roku, během nějž jsme spolu kvůli Bystrovovým zdravotním potížím komunikovali jen prostřednictvím telefonu či mailu a ujišťovali se, že všechno probereme podrobněji osobně. Vše toto je však již minulostí.

Narodil se 7. srpna 1935 v rodině ruského emigranta, novináře a pře-

kladatele Nikolaje Vladimiroviče Bystrova. Ten patřil k mohutné vlně, která opustila území Ruska, když se moci chopili bolševici, a hledala zázemí pro svou činnost v zahraničí. Nikolaj Vladimirovič zakotvil v Praze, jednom z hlavních světových center ruské emigrace, kde se mu dostalo právníckého vzdělání a kde našel profesní uplatnění na československém ministerstvu zahraničních věcí. Matka Vladimíra Bystrova Anežka byla Češka z tradiční národovecké rodiny. Prostředí, v němž vyrůstal, bylo vždy výrazně české, a to včetně otcových přátel z řad bývalých legionářů a nyní československých diplomatů a demokratických novinářů. Není jisté přehnané tvrzení, že rodinný původ zcela zásadně determinoval pozdější Bystrovovy profesní zájmy a odborné zaměření.

Ačkoliv Vladimír Bystrov sám sebe považoval za Čecha, jeho doslova životní téma jej spojovalo s ruskými rodinnými kořeny. Stalo se jím totiž pátrání po osudech bývalých ruských emigrantů a dalších obyvatel Československa, odvléčených po druhé světové válce do sovětských věznic a pracovních táborů. Jednou z obětí této perzekuční vlny se stal i Bystrovův otec, který naštěstí jako jeden

z mála ruských emigrantů sovětské věznění přežil a v roce 1955 se vrátil do Československa. Společný zájem potomků těchto obětí (především z řad ruské emigrace) vedl počátkem devadesátých let ke vzniku občanského sdružení nazvaného Výbor „Oni byli první“. Jeho cílem bylo zdokumentovat osudy všech odvléčených – těch, kteří se vrátili, i těch, kteří zmizeli beze stopy –, připomenout široké veřejnosti jejich životní příběhy i nespravedlivé utrpení a dosáhnout jejich občanské a morální rehabilitace.

Vladimír Bystrov jako dlouholetý předseda a mediálně nejznámější osobnost tohoto sdružení zásadně přispěl k jeho mimořádné společenské a politické autoritě a významně se podílel na dosažení stanovených cílů. Úsilí členů Výboru „Oni byli první“ vděčíme zejména za prohlášení Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky z roku 1995, uznávající odpovědnost za nenapravitelné krivdy spáchané na občanech protizákonně zavlečených po druhé světové válce do Sovětského svazu, a za přijetí zákona č. 172/2002 Sb., o odškodnění osob odvléčených do SSSR nebo do táborů, které SSSR zřídil v jiných státech. Neméně důležitým počinem bylo instalování pamětních desek na

Vladimír Bystrov

Foto: LN - František Vlček

tzv. profesorských domech v Dejvicích a na pravoslavném chrámu na Olšanských hřbitovech a vytvoření tradice pravidelných pietních setkání na obou místech. Bylo by možné dále vypočítávat konference, kolokvia, semináře a výstavy, které Výbor uspořádal, četné veřejné akce. Především však mu vděčíme za to, že vůbec tuto neblahou kapitolu moderních dějin naší země otevřel.

Výsledky dokumentační činnosti Výboru „Oni byli první“ shrnul Vladimír Bystrov v několika důležitých tematických publikacích. Osobně považuji za nejpřínosnější hned tu první, nazvanou *Z Prahy do GULAGu aneb Překáželi* (Bystrov a synové, Praha 1999). V ní autor nejprve stručně představuje fenomén ruské emigrace

v meziválečném Československu, následně pak podrobně rozebírá problematiku únosů, zatýkání, věznění, úmrtí i návratů jejich jednotlivých příslušníků. To vše je až neskutečně podrobně podloženo poznámkovým aparátem, citacemi z dokumentů a biografickými údaji.

Toto téma dále rozvinul v řadě publicistických studií otištěných v devadesátých letech i v obecněji pojaté odborné knize *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945–1955* (ÚDV, Praha 2003). V novém zpracování pak téma představuje kniha *Sovětská brutální svévole a československý ustrašený králíček*, která vyšla díky iniciativě Nadačního fondu angažovaných nestraníků (Euroslavica, Praha 2009). Vyzdvihnout je třeba

rovněž stati o dějinách a likvidaci Ruského zahraničního historického archivu – unikátní archivně-dokumentační instituce, která existovala v letech 1923–1945 v Praze.

Vyčerpávajícím způsobem Bystrov zmapoval životní osudy Sergeje Vojcechovského, Rusa, emigranta, který natolik zakotvil v Československu, že se tu vypracoval až na pozici armádního generála a zemského vojenského velitele. V roce 1945 jej postihl osud Bystrovova otce, ovšem s tím rozdílem, že v sovětských lágrech našel smrt. Kniha *Osud generála: komentář k některým dokumentům o životě a tragickém konci Sergeje Vojcechovského* (Academia, Praha 2007) je bezpochyby jedním z vrcholů Bystrovova výzkumu.

Vladimír Bystrov má velkou zásluhu na zkvalitnění informovanosti české veřejnosti o problematice Gulagu a sovětského vězeňství vůbec. Zajistil nový český překlad a vydání jednoho ze stěžejních děl tzv. ruské lágrové literatury, Soloněvičovy umělecké reportáže *Koncentrační tábor Rusko* (Bystrov a synové, Praha 2000). Roku 1999 inicioval české vydání výtahu z dodnes zásadní knihy Jacquese Rossiho *Encyklopedie GULAGu* (Bystrov a synové, Praha 1999). Svůj vlastní badatelský zájem na tomto poli završil publikací rozsáhlého, ve středoevropských poměrech nevídaného místopisného slovníku *Průvodce říší zla* (Academia, Praha 2006).

Bystrova profesní kariéra přitom začala na zcela odlišném poli. Vzhledem k tomu, že řada oblastí (o případném vysokoškolském studiu nemluvě) byla pro něj vzhledem k rodné „anamnéze“ nedostupná, obrátil svou pozornost k filmové kritice. Jakožto zavedenému filmovému publicistovi mu bylo v letech 1959 až 1962 umožněno mimořádné studium FAMU. Filmu se věnoval i v průběhu šedesátých let, kdy pracoval ve Filmových laboratořích Barrandov. Filmového tématu se týká například kniha *Stříbrné plátno horkého léta 1964* (Mladá fronta, Praha 1965), kterou vydal společně s Ivo Hefnerem. Větší pracovní rozvoj však Bystrovovi zhatila normalizace, která jej donutila opustit žurnalistiku. Až do roku 1989 se pak živil jako tlumočnický a překladatel. Přeložil několik děl literatury faktu, od módy až po dějiny olympijských her, a časopisecky uveřejnil nespočet překladů povídek a menších próz z ruské moderní literatury. Samostatná tvůrčí činnost mu však byla dlouhá léta zapovězena.

Zásadní zvrat přišel po listopadu 1989, kdy se mohl vrátit ke své hlavní vášni – žurnalistice. Stál u zrodu týdeníku *Reflex*, kde vedl zahraniční rubriku. Zakládal rovněž týdeník *PRO* (1991) a deník *Noviny* (1992). Řadu let přispíval svými komentáři (často velmi kontroverzními a vzbuzujícími

V říjnu 2008 moderoval Vladimír Bystrov v Ústavu pro studium totalitních režimů seminář na téma *Čechoslovák v souostroví Gulag. Jeho hostem byl Jan Plovajko, vězeň Gulagu a voják Svobodovy armády.*
Foto: Přemysl Fialka

mnohé diskuse a spory) do *Lidových novin*. Ve vzrušené listopadové době se zasazoval o přeměnu komunistického Svazu novinářů a podílel se na ustavení demokratického Syndikátu novinářů.

Novinařině se až donedávna věnoval rovněž z pozice pedagoga: téměř deset let předával své žurnalistické zkušenosti nastupující generaci novinářů na Vyšší odborné škole publicistiky. Pro své studenty, ale zdaleka nejen pro ně, napsal příspěvek k dějinám československých médií, knihu *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunistické a sovětské mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945–1948*. Ta vyšla v roce 2006 právě na výše jmenované škole.

V roce 2007 byl Bystrovovi udělen Řád T. G. Masaryka za vynikající zásluhy o rozvoj demokracie, humanity a lidská práva. Za svou dlouholetou dokumentační a publicistickou činnost na poli občanské a morální rehabilitace ruské meziválečné antibolševické emigrace se o rok později stal prvním laureátem Ceny Rudolfa Medka, kterou pravidelně uděluje Nadační fond angažovaných

neustranických ve spolupráci se Slovanskou knihovnou.

Pan Bystrov o sobě opakovaně prohlašoval, že je publicista a novinář, nikoliv historik. Tento fakt se pochopitelně odrážel v jeho historických pracích, v nichž lze nalézt řadu prohrěšků proti odborné metodice historikovy práce nebo různé obsahové zkratky či přemostění. Publicistický styl mu však uvolnil ruce tam, kde odborný historik naráží na limity historiografické metodologie. Nemusel se obávat vynášet nové, často provokativní a neoblíbené závěry a úsudky. I díky tomu mohl s takovým ohlasem obsáhnout značnou šíři témat, která pro českého čtenáře otevřel.

Vladimír Bystrov má na svém kontě rozsahem i kvalitou úctyhodné a pro příští generace mimořádně přínosné dílo, o jakém může snít mnoho vědeckých pracovníků a univerzitních pedagogů, kteří mají výzkum a popularizaci vědy v popisu práce, a četní žurnalisté. Svými občanskými postoji, morální pevností, názorovou konzistencí a pracovní urputností a pílí byl a jistě bude vzorem i dalším generacím. Jeho odchodem ztratila česká společnost jednoho ze svých elitních členů. pd